

"İnsan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan sâikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve başkaların bazı harekâtını, hikmetini bilmediğinden takbih etmesin." İzah eder misiniz?

Zan, "sanmak, tahmin etmek" mânâsına gelir. **Hüsnüzan**, iyiye de kötüye de yorumlanabilecek bir işe güzel yönünden bakmak demektir. Bunun zıddı **suizan** olup "her şeye menfi yönden bakmak, insanların işlerini ve davranışlarını kötüye yorumlamaktır."

Bir hadisede kesinlik varsa, orada zanna yer olmadığı açıktır. Meselâ, bir insan alenen küfrü savunuyorsa, burada zan söz konusu olamaz ve o adamın küfrüne hükmedilir; ama bir müminin ağzından küfür sözleri çıktığında, ona hemen kâfir damgası vurmak yerine, hüsnüzan yolunu tutmak ve o sözü küfüründen değil, cehaletinden söylediğini düşünmek tedbir ve temkine en uygun olanıdır.

İnsanı suizanna sevk eden en önemli sebep, kendi mizacının bozukluğu yahut hayat düzeninin çarpıklığıdır. Daima karşısındakileri aldatan bir insan, herkesin sözlerini şüphe ile karşılar ve her işin altında bir hile, bir oyun arar.

Hüsnüzannın en önemli bir kullanım yeri, insan iradesini aşan musibet ve felâketlerde kaderin bir hikmet ve rahmet yönü olduğunu düşünüp şikayet ve isyandan sakınmaktır. Allah Resulü (asm.) bu mânâyı şu hadis-i şerifiyle ders veriyor:

"Allah'a hüsnüzan ibadettir."(1)

Üstad, "**Kaderin her şeyi güzeldir.**" deyip, maruz bırakıldığı bütün zulümlerde ve sıkıntılarda daima kaderin adaletini ve gizli güzelliklerini aramış ve bu hususta çok harika bir örnek sergilemiştir:

"Bizler için şimdi her şeyin iyi tarafına ve güzel cihetine ve ferah verecek vechine bakmak lâzımdır ki mânâsız, lüzumsuz, zararlı, sıkıntılı, çirkin, geçici haller nazar-ı dikkatimizi celbedip kalbimizi meşgul etmesin."(2)

Suizan, delil ve ispat olmadığı halde insanlar hakkında kötü düşünme hastalığıdır. Halbuki İslam, aksi ispatlanamadığı müddetçe insanlar hakkında güzel ve iyi düşünmeyi emrediyor. Tabi suçu deliller ile sabit olanlar hakkında güzel zanda bulunup onlara aldanmak safdillik olur, buna da dikkat etmek gerekir.

Kötü zanda bulunmanın en tehlikeli olanı İslam büyükleri hakkındadır.

"**Eslaf-ı izam**" başta **sahabe, tabiin** ve **tebe-i tabiin** olmak üzere İslam büyükleridir. Onlar hakkında kötü zan ve düşüncede bulunmak, onların eli ile gelen İslam hakkında şüphe etmeyi netice verir. Hatta bu zan -eliyazubillah- küfre kadar gidebilir. Bu yüzden eslaf-ı izam hakkında suizanda bulunmaktan şiddetle çekinmek ve korkmak icap eder. Tarihte birçok fırka sahabe ve tabiin hakkında suizanda buldukları için bidate ve dalalete sapmışlardır; Şia ve hariciler gibi.

İnsan kendini, benlik ve enaniyetini ıslah edip terbiye etmek açısından herkesten aşağı görmeli ve aksi ispat edilene kadar da herkesi kendinden iyi bilmelidir. Bu bakış açısının insana bir zararı yok, aksine çok faydaları vardır.

Üstelik suizan şahsi bir kusur değil toplumsal bir kusurdur, zararı umumdur. Şayet herkes birbirine kötü zanda bulunursa, toplumda sağlam ve sağlıklı ilişkiler kurulamaz; herkes birbirine şüphe ile yaklaşır ki, bunun zararı ayandır.

"İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir." kaidelerini nasıl anlamalıyız?

Burada esas mesele; insanın kendi iç aleminde verdiği mücadele ve terbiyedir. Yani insanların dış alemdeki halleri o kadar önemli değildir. Önemli olan bizim iç alemimizde nefsi ıslah ve terbiye etmemizdir. Bu sebeple "**insanın herkesi kendinden üstün bilmelidir**" kaidesi, nefsin terbiye ve ıslahına bir atıftır, yoksa herkes ondan gerçek anlamda üstündür demek değildir.

Diğer bir husus; nefis kalitesizliğin kaynağıdır. Yani insanın nefsi özellikle bir de **emmare** makamında ise; bütün günah ve cürümleri işleyeme müsaittir. Bu ihtimali göz önüne alarak, "**ben herkesten aşağıda ve herkesten daha muzır bir nefse sahibim**" dese, hakikati incitmiş olmaz. Tam tersi emmare olan nefsin ıslah ve terbiyesinde güzel bir ilaç olur.

Kendimizi herkesten düşük bilmemiz, hakikatte de herkesten düşük olduğumuz anlamına gelmiyor. Bu bir terbiye ve ıslah yöntemidir.

İnsan herkesi kendisinden üstün bilmesi, kendini değersiz kötü hissetmesine neden olmaz mı, buradaki denge nedir?

Buradaki telkinler, insanın kibir ve enaniyetini törpülemek içindir, yoksa insanı ümitsizliğe atmak için değildir. Herkesi kendimizden üstün ve hayırlı bilmemiz, bizim kötü ve hayırsız olduğumuz anlamına gelmez. Bu bakış nefis ve benlik duygusunun

aşırılıklarını ıslah ve terbiye etmede önemli bir kilometre taşıdır. Meseleye sadece ve sadece ıslah ve terbiye noktasından bakmalıyız.

Diğer bir husus; her insanda eksiklikler ve kötü huylar bulunabilir. Biz bu kötü huyumuzun penceresinden bakıp, insanları da kendimiz gibi kötü telakki etmemeliyiz.

Kendisine yakıştıramadıklarını başkalarına yakıştırma hali insanların iç çatışmalarında kullandıkları bir savunma aracıdır. Kimi insanlar kendilerinde var olduğu halde kabul etmek istemedikleri nitelikleri başkalarında görürler ve eleştirirler.

Örneğin, kendisi dedikoducu olan bir kimse başkalarını dedikoduculukla suçlar. Bu, normal olabildiği gibi, hastalık hâli (patolojik) de olabilir. Bunun da tedavisi yoluna gidilmelidir. Bu hastalık içinde aynı zaman suizan da bulunuyor.

Belki de Üstad Hazretlerinin bu telkin ve tavsiyeleri bu hastalığın bir ilacı ve çözümüdür. Bundan menfi değil, müspet anlamda faydalanmaya bakılmalıdır.

"Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan sâikasıyla başkalara teşmil etmesin."

Üstad Hazretlerinin, **"Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan sâikasıyla başkalara teşmil etmesin."** ifadesi, psikolojideki yansıtma hastalığını tarif eder gibidir.

Yansıtma, kendini başkalarında görme halidir. Yani psikolojide bir savunma mekanizması olarak yansıtma, bireyin kendinde var olan, ancak kabullenemediği şeyleri, başka yerlere ve başka kişilere yükleme halidir.

Kendisine yakıştıramadıklarını başkalarına yakıştırma. İnsanların iç çatışmalarında kullandıkları bir savunma aracıdır. Kimi insanlar kendilerinde var olduğu halde kabul etmek istemedikleri nitelikleri başkalarında görürler ve eleştirirler. Örneğin, **kendisi dedikoducu olan bir kimse başkalarını dedikoduculukla suçlar.**

Yansıtma da kişi kendisinin olumsuz, çirkin, hatalı istek ve tutumlarını başkalarına yakıştırır. Kimi kez dışa yansıtma düzeni iki kişi arasında karşılıklı olarak işler. İki taraf da bütün çirkin ve kötü gördükleri yanlarını birbirlerine yansıtırlar. Bu durumda iki kişi arasında ilişki kurup sürdürme imkanı kalmaz.

Dipnotlar:

(1) bk. Ebu Davud, Edeb, 81, h. no: 4993.

(2) bk. [Sualar, On Dördüncü Şua.](#)